YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)

26 päivänä maaliskuuta 2009 *

Asiassa C-348/07,

jossa on kyse EY 234 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Landgericht Hamburg (Saksa) on esittänyt 18.6.2007 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut yhteisöjen tuomioistuimeen 27.7.2007, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Turgay Semen

vastaan

Deutsche Tamoil GmbH,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja P. Jann sekä tuomarit M. Ilešič, A. Tizzano, E. Levits (esittelevä tuomari) ja J.-J. Kasel,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

julkisasiamies: M. Poiares Maduro,
kirjaaja: hallintovirkamies C. Strömholm,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 18.9.2008 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– Turgay Semen, edustajanaan Rechtsanwalt H.-J. Rust,

– Deutsche Tamoil GmbH, edustajanaan Rechtsanwalt T. Wambach,

– Saksan hallitus, asiamiehinään M. Lumma, J. Kemper ja T. Baermann,

– Italian hallitus, asiamiehenään I. M. Braguglia, avustajanaan avvocato dello Stato S. Fiorentino,

– Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään H. Støvlbæk ja H. Krämer,

kuultuaan julkisasiamiehen 19.11.2008 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annetun neuvoston direktiivin 86/653/ETY (EYVL L 382, s. 17; jäljempänä direktiivi) 17 artiklan tulkintaa.

2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa kantajana on Semen, joka on Deutsche Tamoil GmbH:n (jäljempänä Deutsche Tamoil) omistaman huoltoaseman vuokralainen, ja joka koskee Semenille edustussopimuksen lakkaamisen johdosta suoritettavan hyvityksen määrää kyseisen yhtiön irtisanottua hänen edustussopimuksensa.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Yhteisön säännöstö

3 Direktiivin 17 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kauppaedustajalle suoritetaan edustussopimuksen lakattua 2 kohdassa tarkoitettu hyvitys tai 3 kohdassa tarkoitettu korvaus.

2. a) Kauppaedustajalla on oikeus hyvitykseen, jos ja siinä laajuudessa kuin:

– hän on hankkinut päämiehelle uusia asiakkaita tai merkittävästi laajentanut liikesuhteita aikaisempien asiakkaiden kanssa ja päämiehelle koituu jatkuvasti merkittävää etua liikesuhteista tällaisten asiakkaiden kanssa;

ja

– tämän hyvityksen maksaminen on kaikki asiaan vaikuttavat seikat ja erityisesti kauppaedustajan näiden asiakkaiden kanssa päätettävistä liiketoimista menettämät provisiot huomioon ottaen kohtuullista. Jäsenvaltiot voivat säätää, että tällaiseksi seikaksi katsotaan myös 20 artiklassa tarkoitetun kilpailunrajoitusehdon käyttäminen;

b) Hyvityksenä suoritetaan korkeintaan määrä, joka vastaa kauppaedustajan yhden vuoden palkkioita viiden viimeksi kuluneen vuoden palkkioiden keskimäärän mukaan laskettuna, tai, jos edustussopimus on ollut voimassa viittä vuotta lyhyemmän ajan, hyvitys lasketaan sopimuksen koko voimassaoloaikana maksettujen palkkioiden keskimäärän mukaan;

c) Tällaisen hyvityksen saaminen ei vähennä kauppaedustajan oikeutta vaatia vahingonkorvausta.

_ _”

Kansallinen säännöstö

4 Saksan kauppalain (Handelsgesetzbuch) 89 b §:n 1 momentilla, sellaisena kuin se oli voimassa tosiseikkojen tapahtumahetkellä, saatettiin direktiivin 17 artiklan 2 kohta osaksi kansallista oikeutta. Siinä säädetään seuraavaa:

”1. Kauppaedustaja voi vaatia päämieheltä sopimussuhteen lakattua asianmukaista hyvitystä sellaisessa tapauksessa, kun

(1) päämiehelle koituu liikesuhteista uusien, kauppaedustajan hankkimien asiakkaiden kanssa sopimussuhteen lakattuakin merkittävää etua,

(2) kauppaedustaja menettää sopimussuhteen lakkaamisen seurauksena oikeutensa provisioon, jonka hän saisi sopimussuhteen jatkuessa hänen hankkimiensa asiakkaiden kanssa jo tehdyistä tai tulevaisuudessa tehtävistä kaupoista, ja

(3) hyvityksen suorittaminen on kaikki seikat huomioon ottaen kohtuullista.

2. Uuden asiakkaan hankkimista vastaa se, jos kauppaedustaja on laajentanut liikesuhteita jonkin asiakkaan kanssa niin merkittävästi, että se vastaa taloudellisesti uuden asiakkaan hankintaa.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

5 Semen oli 1.11.2001–31.12.2005 Deutsche Tamoilin Berliinissä sijaitsevan huoltoaseman vuokralaisena. Hän myi siellä pääasiallisesti poltto- ja voiteluaineita viimeksi mainitun yhtiön nimissä ja lukuun, mutta myös eri operaattoreiden puhelinkortteja, joita hän sai käyttöönsä kyseiseltä yhtiöltä.

6 Deutsche Tamoil kuuluu libyalaiseen valtiolliseen Oilinvest-konserniin, joka ylläpitää Saksassa noin 250 huoltoaseman verkostoa sekä yrityksen nimestä johdetulla A-merkillä Tamoil että myös edullisemmalla B-merkillä HEM.

7 Semenin ylläpitämä huoltoasema oli tällainen HEM-asema. Hänen provisionsa laskettiin polttoaineiden osalta myytyjen määrien perusteella (litraprovisio) ja öljyjen

osalta liikevaihdon perusteella. Kun hänen asemallaan tankkasivat asiakkaat, joilla oli huoltoasemaketjun luottokortti ja joille Deutsche Tamoil myönsi alennuksia, Semen sai pienemmän provision.

8 Asia saatettiin Landgericht Hamburgin käsiteltäväksi, jotta se lausuisi siitä hyvityksestä, joka on suoritettava Semenille hänen ja Deutsche Tamoilin välisen sopimussuhteen lakattua.

9 Saksalaisen oikeuskäytännön mukaan Saksan kauppalain 89 b §:n 1 momentissa asetetut kolme perustetta ovat kumulatiivisia ja vastavuoroisesti rajoittavia. Siten hyvitys ei voi olla suurempi kuin jotakin näistä kolmesta perusteesta soveltamalla saatu alin määrä.

10 Tämän oikeuskäytännön perusteella Landgericht Hamburg katsoo, että direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa olisi tulkittava siten, että tämän säännöksen, jonka mukaan kauppaedustajan provisioiden menetykset ovat vain yksi osatekijä kohtuullisuusarvioinnissa, nojalla voidaan myös katsoa, että kauppaedustajan provisioiden menetykset ovat hyvityksen enimmäismääränä.

11 Koska Landgericht Hamburgilla oli kuitenkin epäselvyyttä direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan tulkinnasta, se päätti lykätä ratkaisun antamista ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko se, että kauppaedustajan oikeus hyvitykseen rajoitetaan niiden provisioiden määrään, jotka hän menettää sopimussuhteen lakkaamisen vuoksi, vaikka päämiehelle jäävät edut ovat tätä määrää taloudellisesti merkittävämpiä, sopusoinnussa 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan kanssa?

2) Kun päämies kuuluu konserniin, onko edellä mainitussa laskelmassa otettava huomioon myös konsernin muille yhtiöille koituvat edut?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen kysymys

12 Ensimmäisellä kysymyksellään kansallinen tuomioistuin pyrkii selvittämään pääasiallisesti, onko direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa tulkittava siten, että siinä ei sallita, että kauppaedustajan oikeus hyvitykseen rajoitetaan automaattisesti niiden provisioiden määrään, jotka hän menettää sopimussuhteen lakkaamisen vuoksi, vaikka päämiehelle jäävät edut ovat tätä määrää taloudellisesti merkittävämpiä.

13 Tämän osalta on todettava aluksi, että direktiivin 17 artiklaa on tulkittava direktiivissä asetettuun tavoitteeseen ja siinä säädettyyn järjestelmään nähden (ks. asia C-465/04, Honyvem Informazioni Commerciali, tuomio 23.3.2006, Kok., s. I-2879, 17 kohta).

14 Lisäksi on selvää, että direktiivin tavoitteena on yhdenmukaistaa jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, joka koskee kauppaedustussopimuksen osapuolten välisiä oikeussuhteita. Sen tarkoituksena on erityisesti suojella kauppaedustajan etua suhteessa tämän päämieheen, ja sen 13–20 artiklassa säädetään näiden päämäärien saavuttamiseksi edustussopimuksen tekemisestä ja lakkaamisesta (em. asia Honyvem Informazioni Commerciali, tuomion 18 ja 19 kohta).

15 Edustussopimuksen lakkaamisen osalta direktiivin 17 artiklan 1 kohdassa perustetaan järjestelmä, jossa jäsenvaltiot voivat valita kahdesta vaihtoehdosta. Niiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kauppaedustajalle suoritetaan edustussopimuksen lakattua joko saman artiklan 2 kohdassa säädettyjen perusteiden mukaan määräytyvä hyvitys tai 3 kohdassa määriteltyjen perusteiden mukaan määräytyvä korvaus.

16 Saksan liittotasavalta on valinnut 17 artiklan 2 kohdassa säädetyn vaihtoehdon.

17 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan direktiivin 17 artiklassa säädetty järjestelmä on erityisesti sen suojan osalta, jota kauppaedustajalle annetaan edustussopimuksen lakattua, luonteeltaan pakottava (asia C-381/98, Ingmar, tuomio 9.11.2000, Kok., s. I-9305, 21 kohta ja em. asia Honyvem Informazioni Commerciali, tuomion 22 kohta).

18 Kun kyseessä on siten edustussopimuksen lakkaamisesta suoritettava hyvitys, jäsenvaltiot voivat ainoastaan direktiivin 17 ja 18 artiklassa säädettyjen täsmällisten puitteiden rajoissa käyttää harkintavaltaansa, kun ne valitsevat menetelmän tämän hyvityksen laskemiseksi (em. asia Ingmar, tuomion 21 kohta ja em. asia Honyvem Informazioni Commerciali, tuomion 35 kohta).

19 Direktiivin 17 artiklassa perustettu järjestelmä jakautuu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa pyritään määrittämään päämiehelle liikesuhteista kauppaedustajan hankkimien asiakkaiden kanssa koituvien etujen määrä tämän direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaisesti. Toisessa vaiheessa pyritään tämän jälkeen tutkimaan saman säännöksen toisen luetelmakohdan mukaisesti, onko määrä, johon päädyttiin edellä kuvattujen perusteiden perusteella, kohtuullinen, kun otetaan huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat ja erityisesti kauppaedustajan menettämät provisiot. Lopuksi kolmannessa vaiheessa hyvityksen

määrään sovelletaan direktiivin 17 artiklan 2 kohdan b alakohdassa säädettyä enimmäismäärää, jolla on merkitystä vain, mikäli kahdessa edellisessä vaiheessa laskettu määrä ylittää sen.

20 Koska näin ollen menetetyt provisiot ovat vain yksi useista merkityksellisistä seikoista kohtuullisuutta arvioitaessa, kansallisen tuomioistuimen on ratkaistava arviointiensa toisessa vaiheessa, onko kauppaedustajalle myönnetty hyvitys lopulta kohtuullinen ja onko kaikkien asiaan vaikuttavien seikkojen perusteella tätä hyvitystä tarkistettava ja jos näin on, niin missä määrin.

21 Direktiivin tavoitteen valossa, joka on toistettu tämän tuomion 14 kohdassa, kyseisestä järjestelmästä seuraa, että kansallisen tuomioistuimen direktiivin 17 artiklasta esittämä tulkinta voidaan hyväksyä vain, jos on varmaa, ettei tällainen tulkinta koidu kauppaedustajan vahingoksi.

22 Tämän osalta on lisäksi todettava, että yhteisöjen tuomioistuin on jo viitannut komission 23.7.1996 antamaan kertomukseen direktiivin 17 artiklan soveltamisesta (KOM(96) 364 lopullinen). Tässä kertomuksessa on yksityiskohtaisia tietoja hyvityksen varsinaisesta laskemisesta, ja kertomuksen tarkoituksena on helpottaa kyseisen 17 artiklan yhtenäisempää tulkintaa (ks. em. asia Honyvem Informazioni Commerciali, tuomion 35 kohta). Kyseisessä kertomuksessa esitetäänkin erilaisia seikkoja, jotka on otettava huomioon arvioitaessa kohtuullisuutta käytännössä, ja tietyt näistä seikoista saattavat puoltaa korkeampaa hyvitystä.

23 Näiden toteamusten perusteella on näin ollen todettava, että sitä harkintavaltaa, jota jäsenvaltioilla on voidakseen tarvittaessa tarkistaa kauppaedustajalle sopimussuhteen päättyessä kuuluvaa hyvitystä kohtuullisuuden perusteella, ei voida tulkita siten, että tällainen tarkistus olisi mahdollista tehdä ainoastaan hyvityksen määrää pienentämällä. Direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan toisen luetelmakohdan tällainen tulkinta, jossa sallittaisiin kyseisen hyvityksen korottamisen automaattinen poissulkeminen, koituisi näet kauppaedustajan vahingoksi sopimussuhteen päättymistilanteessa.

24 Tästä seuraa, että ei voida hyväksyä esillä olevan tuomion 9 kohdassa selostettua oikeuskäytäntöä, jonka nojalla suljetaan pois automaattisesti se, että hyvityksen määrää voitaisiin korottaa direktiivin 17 artiklan 2 kohdan b alakohdassa säädettyyn määrään asti sovellettaessa kohtuullisuusperustetta, jos päämiehelle jäävät edut ovat arvioituja kauppaedustajan menettämiä provisioita taloudellisesti merkittävämpiä.

25 Edellä esitetyn perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että siinä ei sallita, että kauppaedustajan oikeus hyvitykseen rajoitetaan automaattisesti niiden provisioiden määrään, jotka hän menettää sopimussuhteen lakkaamisen vuoksi, vaikka päämiehelle jäävät edut ovat tätä määrää taloudellisesti merkittävämpiä.

Toinen kysymys

26 Toisella kysymyksellään kansallinen tuomioistuin tiedustelee pääasiallisesti, onko direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa tulkittava siten, että kun päämies kuuluu konserniin, myös konsernin muille yhtiöille koituvien etujen katsotaan olevan osa päämiehen etuja, ja että ne on otettava huomioon laskettaessa kauppaedustajan oikeutta saada hyvitystä.

27 Direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan tulkitsemiseksi on viitattava ensinnäkin sen sanamuotoon.

28 Tämän osalta on todettava, että kyseinen säännös koskee yksinomaan ”asiakkaiden” ja ”päämiehen” välisiä sopimussuhteita ja ”päämiehelle” liikesuhteista tällaisten asiakkaiden kanssa koituvia etuja. Direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan kirjaimellisen tulkinnan nojalla on siis katsottava, että tässä

säännöksessä suljetaan pois se, että kolmansille tahoille koituvat edut voitaisiin ottaa huomioon laskettaessa ”päämiehelle koituvia etuja”.

29 Tällaista tulkintaa, jossa otetaan huomioon yksinomaan päämiehen ja kauppaedustajan välinen suhde, tukee myös kyseisen säännöksen systemaattinen tulkita.

30 Direktiivin 17 artiklan 2 kohdan b alakohdassa säädetty hyvityksen enimmäismäärä lasketaan näet kauppaedustajan saamien palkkioiden perusteella. Kuten Italian hallitus toteaa, vaikka päämies kuuluu konserniin, palkkiot maksaa aina päämies eivätkä konsernin muut yritykset.

31 Lopuksi on todettava, että direktiivin toisesta perustelukappaleesta käy ilmi, että sen tavoitteena on erityisesti kaupallisten sopimusten varmuus ja näin ollen oikeusvarmuus kaupallisen edustuksen alalla. Tämä tavoite sulkee pääsääntöisesti pois mahdollisuuden ottaa huomioon kolmansille tahoille koituvia etuja, paitsi jos tästä on määrätty päämiehen ja kauppaedustajan välisessä sopimussuhteessa. Tämän osalta on kansallisen tuomioistuimen asiana arvioida edustussopimusta sovellettavan kansallisen oikeuden perusteella.

32 Edellä esitetyn perusteella toiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että kun päämies kuuluu konserniin, konsernin muille yhtiöille koituvien etujen ei pääsääntöisesti katsota olevan osa päämiehen etuja, eikä niitä näin ollen ole välttämättä otettava huomioon laskettaessa kauppaedustajan oikeutta saada hyvitystä.

Oikeudenkäyntikulut

33 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä yhteisöjen tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Jäsenvaltioiden itsenäisiä kauppaedustajia koskevan lainsäädännön yhteensovittamisesta 18.12.1986 annetun neuvoston direktiivin 86/653/ETY 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että siinä ei sallita, että kauppaedustajan oikeus hyvitykseen rajoitetaan automaattisesti niiden provisioiden määrään, jotka hän menettää sopimussuhteen lakkaamisen vuoksi, vaikka päämiehelle jäävät edut ovat tätä määrää taloudellisesti merkittävämpiä.

2) Direktiivin 86/653 17 artiklan 2 kohdan a alakohtaa on tulkittava siten, että kun päämies kuuluu konserniin, konsernin muille yhtiöille koituvien etujen ei pääsääntöisesti katsota olevan osa päämiehen etuja, eikä niitä näin ollen ole välttämättä otettava huomioon laskettaessa kauppaedustajan oikeutta saada hyvitystä.

Allekirjoitukset